

Dunja Šešelja
Filozofski fakultet, Novi Sad

PROPEDEUTIKA LOGIKE

(M. Aćimović, *Elementi logike*, Savez pegagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2004.)

Elementi logike nova je knjiga prof. dr Mirka Aćimovića.⁴³⁶ Reč je, kako sam autor kaže, o sažetom prikazu preuređenih osnova teorijski razvijenijeg sistema logičke nauke, kakav je već prethodno predložen u knjizi *Uvod u logiku*,⁴³⁷ a u cilju približavanja ove tematike slušaocima studijskih grupa pedagogije i sociologije.

Uprkos ovoj činjenici, specifičan pristup problematici logike ostaje prisutan i u ovoj Aćimovićevoj knjizi. Naime, za razliku od većine savremene literature iz ove oblasti, knjiga *Elementi logike* ne obrađuje samo i pre svega formalnu i formalizovanu (simboličku, matematičku) logiku, već „prikazuje, premda sasvim sažeto, ideju sistema logike, sačinjenog od ontoloških, formalnih, matematičkih, epistemoloških i metodoloških osnova logičkog mišljenja”⁴³⁸. Time se, kao i u *Uvodu u logiku*, stavlja na uvid uvid u sistem logike u njegovom istorijskom i teorijskom obuhvatu, na osnovu filozofskih razmatranja osnovnih područja logičkog znanja⁴³⁹. Ovakav pristup području logičkog podrazumeva misaono kretanje od problematike bića i mišljenja, preko

osnova klasične formalne logike, formalizovanog mišljenja i jezika mišljenja, do problema saznanja, metoda mišljenja i nauke.

Već u *Uvodu u Elemente logike*, u kome se najpre izlaže kraći istorijski prikaz određenja pojma filozofije, a potom i same logike, Aćimović navodi različite logičke nauke, među kojima su i transcendentalna logika, spekulativna logika ili ontologika, potom gnoseološka, psihološka i lingvistička logika, te simbolička ili matematička logika, pragmatička i instrumentalistička logika, kao i hermeneutička i transformaciona logika. „Logika je dakle naučni sistem filozofskog znanja o poreklu i prirodi mišljenja” zaključuje autor dodajući da „kako je mišljenje bića i mišljenje mišljenja jedan jedinstveni proces, ista sadržina mišljenja, to je onda nauka logike logika bića i logika mišljenja, ili, određenije, logika je metafizika mišljenja, ontologika.”⁴⁴⁰ Možemo primetiti da su ovde na delu dva različita toka misli koje će Aćimović provoditi kroz celu knjigu: s jedne strane, shodno višestrukom izricanju logosa, i sama logika manifestuje se višestruko, u svojim različitim pravcima i pristupima. Držeći se istorijskog sleđa Aćimović izlaže ovu višestrukost gotovo na tragu logike shvaćene iz ugla Vitgenštajnovih *porodičnih sličnosti* koje pojam zadobija u različitim jezičkim igrama. S druge strane, svako poglavlje knjige otpočinje

⁴³⁶ Do sada objavljena dela M. Aćimovića: *Logika naučne filozofije* (Novi Sad, 1994.), *Ontologike* (Novi Sad, 1995.), *Metalogike* (Novi Sad, 1997.), *Uvod u logiku* (Novi Sad, 1999.) i *Logos i physis* (Novi Sad, 2003.).

⁴³⁷ Aćimović, M., *Elementi logike*, Savez pegagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2004, str. 3.

⁴³⁸ Isto.

⁴³⁹ Aćimović, M., *Uvod u logiku*, Filozofski fakultet, Novi Sad, str. 3.

⁴⁴⁰ Aćimović, M., *Elementi logike*, str. 22.

kojim se logika pokazuje „kao sistem znanja, stavlajući onda svoju sadržinu u objavu pojmova stvari kao stvari samih pojmova.“⁶ U tom smislu „naslove u ovoj knjizi logike treba shvatiti jedino kao to metodičko objavljivanje sadržine nauke logike“⁷. S obzirom na ovakav pristup, *Elementi logike* obuhvataju veliki broj međusobno različitih, često i suprotstavljenih gledišta, gde se stanovište samog autora najčešće izlaže na tragu hegelijanske spekulativne logike.

Tako već i prvo poglavlje – *Biće i mišljenje* – otpočinje stavom: „Logika je svojim teorijskim i istorijskim poreklom ontologija logosa i logika bića, dakle ontologika.“⁸ Izlaganje logičkog stoga otpočinje „razmatranjem bića, gde se pritom najpre misli bitak, iz koga se onda izvodi sav kategorijalni sistem pojmova logike o modalitetima sveopšteg postojanja“⁹. Tako se u okviru celine *Bitak i biće* prvo iznosi istorijski pregled određenja pojma bitka, potom pojma suštine i supstancije, a onda i pojma materije, s obzirom da „ove najopštije odredbe svega postojećeg sačinjavaju modalitete bitka, načine i moduse njegovih bića.“¹⁰ Sledi izlaganje o pojmu logosa i njegovoj višeznačnosti koja se pokazuje kako u samoj izvornoj starogrčkoj reči, tako i u potonjim poimanjima u istoriji filozofije. Poglavlje o biću i mišljenju završava celinom o zakonima logike kao osnovnim ontološkim zakonima logičkog mišljenja, odnosno, principima mišljenja bića¹¹. Pored tradicionalnog formalno-logičkog razumevanja zakona identiteta, protivrečnosti, isključenja trećeg i dovoljnog razloga,

iznosi se i njihova kritika u Hegelovoj filozofiji, a onda i psihologistička, epistemološka, gnoseološka i lingvistička interpretacija zakona logike, kao i njihovo mesto u matematičkoj logici.

Naredna tri poglavlja obuhvataju ono što se tradicionalno razume kao formalna logika: „Oblici sadržine misaonih odredbi, ili forme mišljenja bića, jesu *pojam, sud i zaključak*, a poimanje, suđenje i zaključivanje procesi su mišljenja kojima se shvata suština svega postojećeg. Misaone forme bića sačinjavaju predmetni sadržaj formalne logike, ili znanja koje je naučna filozofija formi mišljenja.“¹² Najpre se u poglavlju o pojmu izlažu teorije pojma, u koje spadaju formalistička, realistička, nominalistička i psihologistička teorija, te teorije reprezentacije, asocijacije, apercipcije i negacije, kao i instrumentalističko i operacionalističko shvatanje pojma. Autor, međutim, zaključuje da pojam „nije reč, niti njeno značenje, nije ni stvar niti slika stvari, ali pojam pretpostavlja reč, stvar i sliku (predstavu) stvari, tek ovim on je potom logički supstrat mišljenja, misao o suštini onoga što jeste“¹³. Sledi izlaganje o strukturi pojma koje obrađuje pojmove obima, sadržaja i dosega pojma, a potom i pregled vrsta pojmova, gde Aćimović napominje da su to, zapravo, momenti, tj. pojavni oblici samog pojma.¹⁴ Kategorije, kao (prema opštem stanovištu formalne logike) najopštiji pojmovi koji nisu izvedeni iz drugih pojmova¹⁵, jesu tema naredne celine poglavlja o pojmu, koja obuhvata njihovo poimanje u filozofiji Platona, Aristotela i stoika, a zatim kod Kanta i Hegela, kao i pojam naučnih

⁶ Isto, str. 22.

⁷ Isto.

⁸ Isto, str. 23.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto, str. 31.

¹¹ Isto, str. 34.

¹² Isto, str. 39.

¹³ Isto, str. 42.

¹⁴ Isto, str. 47.

¹⁵ Isto, str. 52.

kategorija – najopštijih pojmova na određenom području znanja. Poglavlje o pojmu završava izlaganjem o odnosima među pojmovima.

Kako je sud upravo misaono određenje suštine pojma¹⁶, pojam suda predmet je narednog odeljka *Elementa logike*. S obzirom na problem strukture suda iznose se predikaciona, egzistencijalna i relacionala teorija suda, kao različita gledišta u okviru tradicionalne formalne logike, a potom i dijalektičko i materijalističko viđenje ovog problema. Međutim, „ne postoji sveopšta struktura suda, sud se ne može svesti ni na jedan oblik svoje strukture, postoji međusobno prelaženje sudova po formi sudova”¹⁷. Time započinje i izlaganje o vrstama sudova, gde se najpre daje istorijski pregled podelâ suda na njegove vrste, sa naglaskom na Aristotelovom, Kantovom i Hegelovom pristupu, da bi se zatim iznele i vrste sudova iz ugla formalne logike. Poglavlje o sudu završava se rečima: „suđenje [je] stvaranje sudova i mišljenje sudovima, odnosno izvođenje sudova sudovima, zaključivanje”¹⁸ – što je ujedno najava teme narednog poglavlja.

„Zaključivanje je misaoni proces izvođenja suda iz drugih sudova na osnovu logičkog i objektivnog sledovanja razloga i posledice”, ono je „istina poimanja i suđenja”¹⁹. Time otpočinje izlaganje pojma zaključka, za kojim sledi pregled neposrednih i posrednih oblika zaključivanja. Posebna pažnja posvećena je silogizmu, kao najpoznatijoj formi deduktivnog zaključivanja. Autor stavlja na uvid osnovne tačke Aristotelovog i, na njemu

zasnovanog, formalno-logičkog učenja o silogizmu, a potom i kritiku logičke prirode zaključivanja shvaćene na taj način. Poslednja celina ovog poglavlja – *Pogreške u zaključivanju* – završava napomenom da se umno rasuđivanje zaključivanjem ne može svesti ni na jedan obrazac nekog univerzalnog i jedino istinitog, ili pak najistinitijeg zaključivanja, ali da se postavlja naučni zahtev logike za postignućem veće tačnosti, valjanosti i istinitosti mišljenja.²⁰ Time se stupa u područje formalizovanog mišljenja, koje i jeste tema narednog poglavlja *Elementa logike*.

„Formalizam je opšta logička teorija i metod zasnivanja formalnog mišljenja formalnim mišljenjem, formalizacija formalnog mišljenja na područjima predmetne, misaone i jezičke forme.”²¹ – uvodne su Ćimovićeve reči poglavlja o formalizmu mišljenja, koje obrađuje logiku klasa, logiku iskaza, logiku predikata, logiku relacija, modalnu logiku, vremensku logiku, deontičku i polivalentnu logiku. Date su osnovne postavke svakog od ovih pojavnih oblika formalizovanog mišljenja matematičke, simboličke logike, tako da se najpre razmatra određenje klase, odnosi među klasama i račun logike klasa. Sledi simbolički jezik logike iskaza, određenja logičkih operacija, te osnove iskaznog računa kao aksiomatizovane teorije. U okviru logike predikata izlaže se struktura i ovog aksiomatskog sistema, koji se pak može proširiti logikom relacija, s obzirom da „skupovi, klase, zatim iskazi, formule stupaju u međusobne logičke odnose, a odnose tih odnosa ispituje logika relacija”²². Prikaz ove teorije simboličke logike uključuje određenje

¹⁶ Isto, str. 55.

¹⁷ Isto, str. 60.

¹⁸ Isto, str. 69.

¹⁹ Isto, str. 69.

²⁰ Isto, str. 92.

²¹ Isto, str. 93.

²² Isto, str. 106.

njenog jezika, zatim bitnih svojstava relacija, kao i nekih zakona koji važe u ovoj teoriji. Date su i osnove modalne, vremenske i deontičke logike, dok se u okviru izlaganja o polivalentnoj logici iznose postavke Vasiljeva, Lukašijevića, Brovera i Hajtinga i drugih logičara koji su doprineli razvitku ove grane logike. Poglavlje o formalizovanom mišljenju Aćimović zaključuje napomenom da „matematička, ili simbolička, logika nije jedina logika u sistemu logike, i njen jezik nije apsolutni i konačno pronađeni univerzalni jezik sveg mišljenja i znanja, to je, naime samo jedan od jezika kojim mišljenje misli i ispoljava sebe kroz svet simbola o oblicima predmetne sadržine”²³. Na taj način dat je i uvod u naredno poglavlje – *Jezik mišljenja*.

Ovo poglavlje sastoji se iz dve celine: *Logika jezika* i *Jezik logike*. Logika jezika nije jednostavna rekonstrukcija momenata ispoljenja jezika, ona biće jezika misli mišljenjem jezika bića, gde teorijski interes tako shvaćene logike jezika povese počinje s Parmenidom.²⁴ Time nas autor uvodi u različita razumevanja samog jezika u okviru istorije filozofije, od antičke misli, preko novovekovnih filozofija, do savremenih pristupa ovom problemu u okviru lingvističke i semantičke filozofije, da bi se kao posebna celina iznele osnove teorije značenja. Drugi deo ovog poglavlja – *Jezik logike* – bavi se najpre određenjem jezika logike kao bitno ontološkog, a zatim formalizovanim jezikom simboličke logike, gde se izlaže rezime notacije za jezik matematičke logike, u različitim varijantama²⁵, kao i osnove formalnog jezika metalogike. Na kraju, Aćimović dodaje da nije moguć apso-

lutno formalizovani jezik koji nema nikakav materijalni smisao, niti kakav pojmovni sadržaj, a to znači kako se ni matematika niti logika ne mogu apsolutno aksiomatizovati formalnim jezikom simbola²⁶.

Naredno poglavlje *Elementa u logiku* nosi naziv *Saznanje*. „S ontološkog stanovišta, saznanje i znanje u nauci logike određuju se kao misaoni procesi, kao modaliteti mišljenja, stoga je zadatak logike da postavi osnov za kategorijalni sistem gnoseologike i epistemologike u nauci filozofije mišljenja.”²⁷ Time se otvara izlaganje o saznanju i znanju koje obuhvata pregled različitih pristupa ovoj problematici u istoriji logike i filozofije. Pitanje o poreklu saznanja, kao zasebna celina, obrađuje osnovne postavke i pravce u okviru empirizma, racionalizma i iracionalizma, dok se s obzirom na pitanje o predmetu saznanja, kao osnovni smerovi mišljenja, navode realizam, idealizam i fenomenalizam u različitim modalitetima spoznajnog pojavljivanja.²⁸ Konačno, prema pitanjima o mogućnosti, granicama i vrednosti saznanja i znanja izlažu se stanovišta agnosticizma, skepticizma i dogmatizma, takođe u raznolikim modalitetima pojavnih oblika. Sledi razmatranje stupnjeva saznanja, koje najpre daje sažeti istorijski prikaz gledišta o ovom problemu, a potom se kao posebne celine obrađuju momenti iskustva čulnog saznanja: čulnost, kao neposredna izvesnost svesti o onome što jeste, opažanje, kao čulno shvatanje opštosti predmeta, i predstavljanje, kao sećanje svesti na čulnu datost neposrednog predmeta. Kao moći razuma autor navodi zdrav razum (*sensus communis*),

²³ Isto, str. 112.

²⁴ Isto, str. 113.

²⁵ Isto, 124.

²⁶ Isto, str. 126.

²⁷ Isto, str. 127.

²⁸ Isto, str. 134.

intelekt, te samosvest, koja jeste razumevanje razuma, svest svesti o samoj sebi kao razumu²⁹. Najzad, tu je i pojam uma koji pre svega upoznajemo u okviru Kantove i Hegelove filozofije. „S Kantovim diskurzivnim i Hegelovim spekulativnim pojmom uma dovršava se metafizičko filozofsko poimanje uma, a onda je na temelju kantovskog pojma *intellectus archetypus* stvorena mogućnost za iracionalizam uma, za shvatanje uma kao intuicije”³⁰. Tako narednu celinu ovog poglavlja predstavlja izlaganje o iracionalnom, kao onome što nije razumsko, niti logičko, već protivrazumsko i nadrazumsko, alogičko ili metalogičko. Osim prikaza određenja neposrednog znanja, Aćimović ukazuje i na metalogičke pojmove u gnoseologiji iracionalizma, kao što su vera i srce. Ali „najviši i najdublji pojavni oblik iracionalnoga, ili metalogičkoga, u teoriji saznanja jeste intuicija”³¹, čiji je pak „najviši i najdublji misaoni proces kojim svest zna istinu stvari mišljenja” zapravo intuicija uma.³² Poslednju celinu poglavlja o saznanju čini izlaganje o istini, koje obuhvata osnovne postavke teorije istine kao korespondencije, potom semantičke i realističke teorije istine, neopozitivističke teorije, teorije koherencije i pragmatičke teorije istine, konvencionalističke, empiriokriticističke i teorije fikcionalizma, te postavke gnoseološkog nihilizma, transcendentalne teorije istine i neokantovske aksiološke teorije, teorije evidencije i Huserlove ejdetičke teorije istine, i konačno, ontološke teorije istine prisutne u filozofijama Hajdegera i Jaspersa. „Znanjem se dovršava spoznajni proces mišljenja istine, znanje je nauka,

nauka je sistem istine, istina je sistem mišljenja, metod je put i način postojanja znanja u nauci mišljenja”³³ završne su reči ovog i najava narednog poglavlja – *Metod mišljenja*.

„Metod, od *méthodos*, put i način, jeste odredbeni modalitet i oblik sadržine koja je unutrašnji život stvari, ono dakle što sačinjava izgradnju supstancijalne celine bića.”³⁴ Izlaganje o metodu mišljenja polazi od prikaza pojma metodologije, njenog odnosa prema logici, kao i mesta koje metodologija zauzima u odnosu na druga područja filozofije i nauke. Kratak nacrt za istoriju metodologije mišljenja, koji potom sledi, uvod je u pojam filozofskog metoda koji Aćimović određuje kao „put postajanja i način postojanja filozofskog mišljenja”³⁵. Filozofski metod, kao sistem logičkih postupaka za sistem znanja o suštini stvari mišljenja, istorijski i teorijski prikazuje se u svojim pojavnim oblicima, momentima filozofskog metoda.³⁶ Ti momenti jesu materijalizam, idealizam i idealrealizam, metafizika, dijalektika i mehanicistički metod mišljenja, potom pozitivistički i pragmatički filozofski metod, transcendentalni i spekulativni, te fenomenološki i hermeneutički metod filozofije; s obzirom na osnovne pravce moderne filozofije, razlikuju se i empirizam, racionalizam, iracionalizam i kriticizam. Aćimović pak napominje da „nijedan od ovih momenata filozofskog metoda ne stoji izvan naučnog metoda, [...] naprosto nijedna nauka nije izvan ili iznad opšteg stava mišljenja”³⁷. Ipak, može se posebno govoriti o filozofskom metodu nauke koji autor određuje kao „sistem logičkih pos-

²⁹ Isto, str. 143.

³⁰ Isto, str. 148.

³¹ isto, str. 153.

³² Isto, str. 157.

³³ isto, str. 162.

³⁴ Isto, str. 163.

³⁵ Isto, str. 168.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto, str. 169.

tupaka kojima se zasniva naučno mišljenje filozofskim odredbama nastajanja pojma, suda i zaključka.”³⁸ Tako se najpre izlažu momenti logičkog metoda nauke kojima nastaje pojam (analiza, sinteza, apstrakcija, konkretizacija, generalizacija i specijalizacija), a zatim metodski postupci logičkog izlaganja pojma (definicija i divizija). Slede logički postupci nastajanja suda i zaključka – indukcija i dedukcija, te metodi izlaganja sudova i zaključaka – dokazivanje i opovrgavanje. Na ovaj način „opšta metodologija je ovde prikazana kao teorijska pretpostavka metodologije naučnog istraživanja”³⁹, tako da narednu celinu u okviru ovog poglavlja čini izlaganje o naučnom metodu. Ono obuhvata opšte modalitete naučnog metoda – eksperimentalni metod, aksiomatski metod, metod modelovanja, statistički metod i kvantitativni metodi merenja i brojanja, u čijoj je pak osnovi metod naučnog posmatranja. Kao metodi naučnog istraživanja navode se i metod formalizacije i sistematski metod, a s obzirom na posebna područja sociologije i pedagogije dati su i osnovi naučnih metoda ove dve nauke. Završna reč poglavlja o metodu mišljenja tiče se naučnog metoda filozofije: „naučni metod filozofije prikazuje se kao struktura celine stvari mišljenja u njenoj sušastvenosti, kao sistem logičkih, tehničkih i strategijskih radnji mišljenja u procesu naučnog istraživanja. To je nastajanje nauke.”⁴⁰ Upravo ovim nastajanjem nauke bavi se metodologika kao „filozofija naučnog metoda, nauka o poreklu i prirodi nauke”⁴¹.

³⁸ Isto, str. 179.

³⁹ Isto, str. 197.

⁴⁰ Isto, str. 206.

⁴¹ Isto, str. 207.

Time je najavljeno poslednje poglavlje *Elementata logike*, koje nosi naziv *Nauka*. „Prethodni govor o bitku i mišljenju, pojmu, sudu, zaključku, saznanju i metodi, i o svemu onome što sačinjava njihovu unutrašnju sadržinu, zapravo je teorijski prikaz nastajanja naučnog mišljenja.”⁴² Problem porekla i prirode naučnog mišljenja otvara polje logike nauke, u okviru kojeg autor najpre razmatra pitanje o pojmu i predmetu nauke i njenom razgraničenju od filozofije, a potom i različite pristupe klasifikaciji nauka. Struktura naučnih istraživanja predmet je daljih razmatranja u okviru ovog poglavlja, gde se kao opšta mesta ove strukture navode i ukratko obrađuju: teorijska priprema naučnog istraživanja, postavljanje i proveravanje naučnih hipoteza, utvrđivanje naučnih činjenica, naučni opis i naučno objašnjenje, te pojam naučnog zakona, naučne teorije i naučnog sistema, kao i pitanje o poreklu i prirodi naučnog otkrića i naučnog predviđanja. Konačno, kao metode izlaganja naučnog znanja, Aćimović izlaže opis, objašnjenje i razumevanje, dok se kao metode prenošenja naučnog znanja navode akroamatski i erotematski metod. Poslednju celinu ovog poglavlja, a time i cele knjige predstavlja kratko izlaganje o nauci logike, s obzirom da je „prema opštem stavu, [...] nauka oblik logičkog mišljenja, područje znanja logike, nauka logike.”⁴³

Govor o nauci logike jeste ujedno i završni autorov stav o pristupu području logičkog koji je proveden u *Elementima logike*, a koji stoji u neposrednoj vezi sa shvatanjem filozofije kao sistema filozofskih nauka: „Filozofskim mišljenjem porekla i prirode logosa, logika je, prema svom vlastitom pojmu, nauka

⁴² Isto, str. 209.

⁴³ Isto, str. 232.

filozofije mišljenja. Ovome pojmu, kojim je logika nauka filozofije mišljenja, teorijska je pretpostavka u nauci filozofije *nauka filozofije prirode*.⁴⁴ Nije teško uočiti sličnost sa Hegelovim shvatanjem logike u sistemu filozofskih znanja, međutim, paralelu sa Hegelovim radom na logici nalazimo već u *Predgovoru za Elemente logike*. Nazivajući svoj *Uvod u logiku* „srednjom logikom”, a *Elemente logike* „malom logikom”, autor dodaje: „Prema ovakvom zahtevu sistema logike, postavlja se daljni rad na filozofskom znanju logičkih nauka, dakle rad na 'velikoj logici' u nauci filozofije”⁴⁵.

U odnosu na *Elemente logike*, Aćimovićeva „srednja logika” jeste prošireni sistem logičke nauke, kako u pogledu pristupa problemima logičkog, tako i u pogledu sadržaja na koji se ti problemi odnose. Poglavlje koje tamo možemo naći, a koje je ovde izostavljeno, jeste najpre *Istorija logike*⁴⁶, zatim poglavlje *Telo i duša*, kao i poglavlje *Ja mislim*, dok je *Bitak i logos* iz *Uvoda u logiku* sada preuređeno kao poglavlje *Biće i mišljenje*. Poglavlje *Mišljenje* iz *Uvoda u logiku* uključuje problematiku čijim jednim delom se u *Elementima logike* bave zasebne celine o pojmu, sudu i zaključku, potom poglavlje o formalizovanom mišljenju i *Jezik mišljenja*. Prva dva dela poglavlja o mišljenju sada su pak u potpunosti izostavljena: to su najpre *Telo i duša* – celina kojom Aćimović započinje razmatranje problema mišljenja, s obzirom da je „ontološki odnos duše i tela teorijsko prethođenje filozofskom

razmatranju o biti logičkog supstrata mišljenja”⁴⁷; izostavljeno je i poglavlje o stavu *Ja mislim*, koji autor takođe uzima kao mogući početak izlaganja fenomenologije logičkog mišljenja⁴⁸. Ostatak poglavlja je zadržan, mada sa nešto preuređenom strukturom, odnosno sadržajem svakog od njih.

Na kraju možemo dodati da je za dublji uvid u oblast logike, kako je predstavljena u *Elementima logike*, nužno koristiti se i tzv. izvornom literaturom, koju autor i navodi u okviru *Bibliografije* na kraju knjige. U tom pogledu svakako će od značaja biti i najavljena „velika logika” Mirka Aćimovića – *Nauka filozofije mišljenja*.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto, str. 3.

⁴⁶ *Istorija logike*, koja u *Uvodu u logiku* zauzima više od 120 stranica, u pripremi je pak kao zasebna knjiga M. Aćimovića, koja će sadržati još prošireniji prikaz ove tematike od onog koji nalazimo u *Uvodu u logiku*.

⁴⁷ Aćimović, M, *Uvod u logiku*, str. 179.

⁴⁸ Isto, str. 185.